

Brexit ja vapaus

Julkaistu: Turun Sanomat, 19.3.2019; viimeinen virke ja sulkuvirke poistettu

Kukaan ei tietenkään tiedä, mitä Britannian lähtö Euroopan unionista käytännössä merkitsee. On myös mahdollista, että vaikutukset lopulta jäävät vähäisiksi puolin ja toisin.

Britannian talous toki taantuu, mutta, kuten eron puolustajat jaksavat toistaa, maassa on paljon pääomia ja kauppasuhteita ympäri maailman. Oleellisempaa kuitenkin lienee, että perusongelmat maassa pysyvät, ovat pysyneet EU:sta huolimatta. Yhteiskunta on vahvasti epätasa-arvoinen ja koulutusjärjestelmä uusintaa tätä hierarkkisuuksi jatkuvasti; fyysiset infrastruktuurit junista juomahanoihin ovat kehnot. Ongelmat säätelevät ihmisten politiikkasuhdetta – eikä brexit niihin juuri vaikuta.

EU puolestaan menettää keskeisen jäsenen, entisen suurvallan, joka yhä saa istua YK:n turvallisuusneuvostossa, epäoikeutetusti. Mutta unionissa pysyy silti noin 500 miljoonaa kansalaista. Se on edelleen paljon suurempi kuin Suomen, Ruotsin ja Itävallan liittyttyä siihen vuonna 1995. Se on edelleen yksi maailman suurtoimijoista, monessa asiassa painoarvoltaan Yhdysvaltain veroinen. Ja joissain jopa suurempi, sillä EU:lla on käytössään poikkeuksellinen kirjo poliittisia resursseja jäsenmaiden itsenäisen toiminnan myötä.

Silti Britannian ero saattaa johtaa syvällisiin seurauksiin nimenomaan unioniin jäävälle Euroopalle. Ajattelen kahta eri tasoa: ylätasoa ymmärrystä siitä, miten oikeastaan maanosamme määrittyy, ja alatasoa päivittäistä toimintaa Euroopan unionin elimissä – ja tätä kautta myös jäsenmaiden hallinnoissa.

Ajatus on tämä: Eurooppa koostuu erilaisista taloudellisen ja poliittisen ja sosiaalisen elämän organisoimisen tavoista ja periaatteista. Julkinen sektori, kansalaisyhteiskunta ja markkinavoimat ovat kussakin maassa erilaisessa suhteessa toisiinsa. Oleellista on, että vuosikymmenten kuluessa näiden eri kansallisten organisoitumismuotojen välille on syntynyt jonkinmoinen tasapaino. Ja juuri tätä kautta on hahmottunut ymmärryksemme Euroopaksi kutsumastamme kulttuurisesta tilasta. Juuri tämän moninaisuuden jännitteen kautta Euroopasta on tullut vahva.

Saksan ja Ranskan, EU:n keskeisen akselin, yhteiskuntamalleja on leimannut korporatistisuus, etujärjestöjen takaama sosiaalinen markkinatalous. Käytännössä tämä on merkinnyt ryhmien kabinettipoliittikkaa, jossa avoimuus ei ole ollut hyve. Eteläisessä Euroopassa eurooppalainen yhteistyö on jäsentynyt oleellisesti turvallisuuden kautta, suojana sekä paikallista nurkkakuntaisuutta että globalisaatiokehitystä vastaan. Itäiselle Euroopalle EU pitkään näyttäytyi ennen kaikkea vapauden alueena, mutta nykyään taloudelliset intressit ja suvereenisuusajattelu hallitsevat.

Pohjoismaat puolestaan ovat paljolti perustaneet toimintaansa Euroopassa sosiaalidemokraattiseen tasa-arvon ja avoimuuden eetokseen. Iso-Britannia taas on monessa suhteessa ollut liberaalin vapauden ja osin avoimuudenkin puolustaja – siinä määrin, että se on ollut oman maan kehittämisen kannalta haitallista.

Kun siis niin suuri tekijä kuin Iso-Britannia poistuu, näiden erilaisten toimintalogiikkojen välinen tasapaino järkkyy. Korporatismi ja turvallisuusvetoinen intressipoliittikka korostuvat, kun taas ajatus liberaalista vapaudesta kärsii. Ja juuri vapaus, jos se riittävästi osataan yhdistää tasa-arvon,

avoimuuden ja oikeudenmukaisuuden tavoitteluun, on ensisijainen keino taistella populistisia ylilyöntejä, ulossulkevuutta, vastaan.

Kansalliset kulttuurierot näkyvät arkisessa toiminnassa myös EU:n sisällä, ja ehkä jopa yksittäisten virkamiesten ajatuksissa, vaikka yleistäminen toki on ongelmallista. Keskusteluissa EU-ihmisten kanssa helposti törmää väitteeseen, että EU:n sisällä toimivat britit ovat usein toimineet sitoutuneesti ja avoimesti, jonkinlaisen vapauden perinteen mukaisesti. Usein he ovat löytäneet kumppaneita Pohjolasta ja Hollannista.

Kun tällaisia pohtii, yksi vahva johtopäätös juontuu mieleen. EU:n johtajien tulisi vielä viime hetkellä esittää nöyrä vetoamus Britannialle maan pysymiseksi unionissa tai ainakin uuden kansanäänestyksen järjestämiseksi. On vaikea nähdä, että kukaan häviäisi, jos tällainen pyyntö tehtäisiin. (Toimitusministeriöllä ei taida olla valtuuksia ehdottaa tällaista vetoamusta, mutta ehkä sillä on suhteita?)

Kansanäänestyksen kampanjasta tulisi jälleen repivä, mutta kun erosopimuksen suuntaviivat Britannian ja EU:n välillä ovat nyt olemassa, äänestäjiin pystyisi vaikuttamaan paljon vähemmän sellaisella väärällä informaatiolla, jota Britannian lehdistö oli pullollaan vuonna 2016. Näin vaikka remain-puoli häviäisi, olisi tilanne toisen äänestyksen jälkeen selvästi oikeutetumpi. Niin, itse asiassahan tämän suuruusluokan asiasta pitäisi joka tapauksessa järjestää kaksi äänestystäkierrosta ja mahdollisesti vielä määrätä, kuinka suuri enemmistön pitäisi olla – sikäli kuin kansanäänestystä ylipäänsä halutaan käyttää.

Henri Vogt

Kirjoittaja on Turun yliopiston kansainvälisen politiikan professori